

s. 39-47); "Muhammets Himmelfahrt" (a.g.e., 9 [1919], s. 159-183); "Biblische Nachwirkungen in der Sira" (a.g.e., 12 [1922], s. 184-189); "Das Koranische Paradies" (*Scripta Universitatis atque Bibliothecae Hierosolimitanarum [Orientalia et Judaica]*, 1 [Jerusalem 1923], s. 1-16); "Qur'an", (*Isl.*, 13 [1923], s. 66-69); "Jewish Proper Names and Derivatives in the Koran" (*Hebrew Union College Annual*, II [Cincinnati 1925], s. 145-227); "Bemerkungen zur Geschichte und Terminologie des islamischen Kultus" (*Isl.*, 16 [1927], s. 249-263); "The Origins of the Arabian Nights" (*IC*, I [1927], s. 36-57); "The Earliest Biographies of the Prophet and Their Autors" (a.g.e., I [1927], s. 535-559; II [1928], s. 22-50, 164-182, 495-526; bu çalışma, Hüseyin Nassâr tarafından *el-Meğâzi'l-ûlâ ve mü'ellifûha* adıyla Arapça'ya tercüme edilmiştir [Kahire 1369/1949]); "Judeo-Arabic Relations in Pre-Islamic Times" (a.g.e., III [1929], s. 161-199); "Adi b. Zaid, the Poet of al-Hira" (a.g.e., IV [1930], s. 31-69); "Ibn Quteiba's Uyun al-Akhbar" (a.g.e., IV [1930], s. 171-198, 331-362, 487-530; V [1931], s. 1-27, 194-224). Bunların dışında müellifin *The Encyclopaedia of Islam* ve *Encyclopaedia Judaica* gibi ansiklopedilere İslâm ile ilgili yazmış olduğu maddeleri de bulunmaktadır (eserlerinin bir listesi için bk. W. J. Fischel – S. D. Goitein, *Josep Horovitz: 1874-1931*, Kudüs 1932; *Bibliographie der deutschsprachigen Arabistik und Islamkunde*, XIV [1992], s. 524-527).

BİBLİYOGRAFYA :

W. J. Fischel – S. D. Goitein, *Josep Horovitz: 1874-1931*, Kudüs 1932; J. Fück, *Die arabischen Studien in Europa*, Leipzig 1955, s. 313-314; B. Horovitz, "Horovitz, Josef (Chajim)", *Neue Deutsche Biographie*, Berlin 1972, IX, 641-642; Necib el-Akiki, *el-Müsteşrikün*, Kahire 1980, II, 432-433; Bedevî, *Mevsû'atü'l-müsteşrikîn*, s. 433-434; *Bibliographie der deutschsprachigen Arabistik und Islamkunde* (haz. Fuat Sezgin), Frankfurt 1992, XIV, 524-527; S. D. F. Goitein, "Josef Horovitz", *Isl.*, XXII (1934), s. 122-127; "Horovitz, Josef", *EJd.*, VIII, 980-981.

ZİYA YILMAZER

HOROZLU HAN

Konya yakınında
Selçuklu dönemine ait kervansaray.

Şehrin kuzeyinde yer alan Ruzbe Ovası mevkiinde ve Konya-Akşehir karayolunun 200 m. solunda bulunmaktadır; hemen önünden demiryolu geçer. Yapı, es-

ki kervan yolu üzerindeki Konya'ya en yakın (7 km. kadar) konaklama yeri olmasından dolayı önem taşır.

Taçkapı girişi açıklığının üstüne yerleştirilen üç dilimli mermer kitâbe taşı yazısızdır. Hanın ilk defa Ahmed Eflâkî'nin *Menâkıbü'l-ârifin*'inde (II, 175) Rûzbeh (Rûzbe) Hanı şeklinde rastlanan isminin önce İrûzbe'ye, sonra Orozlu'ya ve daha sonra da Horozlu'ya dönüştüğü kabul edilmektedir (Konyalı, s. 1046). Eflâkî'nin kullandığı isme göre hanın bânisinin, kendisinden bir asır önce yaşayan Sultan II. Gıyâseddin Keyhusrev'in (1237-1246) câmedârı ve II. İzzeddin Keykâvus'un (1246-1249 müstakil, 1249-1262 müsterek) atabeyi Emîr Esedüddin Rûzbe olması gerekir. Bu zatın Konya'da günümüze ulaşmayan bir medrese ve bir de han-kah yaptırdığı bilinmektedir. Bu durumda kervansarayın diğerleriyle birlikte Esedüddin Rûzbe'ye atabeylik verilmesinden öldürülmesine kadar geçen kısa sürede, yani 1246-1249 yılları arasında yapıldığı ve belki kitâbesinin de bu yüzden yazılmadığı ileri sürülebilir.

Uzun bir süre harabe durumunda kalan han 1956'da onarılmış, 1971 yılında da Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından rölövesi çıkarılarak restore edilmiştir; halen bakımlı bir durumdadır. Yapı 26,70 × 25,50 m. boyutlarında kareye yakın dikdörtgen planlıdır ve bugünkü görüntüsüyle avlusuz kapalı tip kervansaraylara örnek teşkil etmektedir. Taçkapı doğu duvarının ortasındadır ve cepheden öne, çatı seviyesinden yukarı taşkın yapılması sebebiyle âbidevî bir görünüm sergilemektedir. Kademeli silmelerle çerçevelenen giriş basık kemerlidir ve yuvarlak kemerli derin bir niş içine alınmıştır. Kapının yanlarında kemerlere destek veriyormuş izlenimi bırakan yüksek kaideli

ve bezemesiz başlıklı iki ince sütun bulunmaktadır; mihrabiyeleer çeyrek kubbe şeklinde kavsaralara sahiptir.

Yapının içi, her sırada dörder adet olmak üzere dört sıra pâyeye ile kapıya dik gelecek şekilde uzunluğuna beş sahna ayrılmıştır. Orta sahnı boylamasına kavgalı bir beşik tonoz, diğerlerini ise enlemesine düz beşik tonozlar örtmektedir. Giriş eksenindeki sahnın ortasına rastlayan kare mekânın üzerine pandantiflerle geçişi sağlanan yüksek kasnaklı küçük bir kubbe, onun üzerine de dış örtü olarak basık sekizgen piramit şeklinde kurşunlu bir külâh oturtulmuş ve kasnağının dış yüzü çift renkli taşlarla kaplanıp her kenarına birer mazgal açılmıştır. Binanın kuzey ve güney yan duvarlarında da içeriye ışığın girdiği dörder mazgal bulunmaktadır. 1,30 m. kalınlığındaki duvarlar yukarı taşkın ağır payandalarla desteklenmiş olup yapıya bir kale görünümü vermektedir. Az miktarda devşirme malzemenin kullanıldığı duvarların iç ve dış yüzleri düzgün kesilmiş beyaz Gödene taşı, kırmızımsı Sille taşı ve açık mavimsi taşlarla örülmüş, aralara harçla pekiştirilmiş moloz dolgu yapılmıştır.

Hanın, taçkapısındaki zarif sütunçeler ve kavsara tonozunu bağlayan kuşatma kemerinin köşeliklerindeki gülbezeler dışında süslemesi yoktur. Mihrabiye kavsaraları ile gülbezelerin işlemeleri tamamlanmamış gibidir. Bu durum diğer bazı süslemelerin de tasarlandığını, fakat yapılmasının boş bırakılan kitâbenin yazılması gibi gerçekleştirilemediğini düşündürmektedir; aynı durumu avlu için de söylemek mümkündür. Yapının içinde pâyeye, kemer ve duvarların değişik yerlerine kazanmış çeşitli taşçı işaretlerine rastlanır.

Horozlu Han –
Konya

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Bibi, *Anadolu Selçukî Devleti Tarihi* (trc. M. Nuri Gencosman –Ş. Uzluk), Ankara 1941, s. 228-232; Eflâkî, *Ariflerin Menkubeleri*, II, 175; F. Sarre, *Reise in Kleinasien*, Berlin 1896, s. 82; K. Müller, *Die Karawanserei im Vorderen Orient*, Berlin 1920, s. 33; Faik Soyman – İbrahim Tongur, *Konya Eski Eserler Kılavuzu*, Konya 1944, s. 113; Cl. Holzmeister v.d.g., *Bilder aus Anatolien. Höhlen und Hane in Kappadokien*, Wien 1955, lv. 95-98; E. Diez – Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı*, İstanbul 1955, s. 94; Mehmet Önder, *Turistik Konya Rehberi*, Konya 1956, s. 19; Suut Kemal Yetkin, *İslâm Mimârisi*, Ankara 1959, s. 221; a.mlf., “Seçuklu Kervansaraylarının Özel-lilikleri”, *Milletlerarası Birinci Türk Sanatları Kongresi (Ankara 19-24 Ekim 1959), Kongreye Sunulan Tebliğler*, Ankara 1962, s. 408-410; K. Erdmann, *Das Anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, Berlin 1961, I, 114-117, lv. 4/3; II, rs. 205-212, tablo XVI, şekil 2; a.mlf., “Notizen zum inneranatolischen Karavansaray. Beobachtungen auf einer Reise im Juli 1953”, *KOR*, II (1955), s. 17; a.mlf. – H. Erdmann, *Das Anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, Berlin 1976, III, 52, 56, 66-67; Feridun Akozan, “Türk Hanları ve Kervansarayları”, *Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*, İstanbul 1963, I, 133-167 (Ruzbe Hanı adıyla); Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 1045-1050; İsmet İlter, *Tarihî Türk Hanları*, Ankara 1969, s. 48; *Cumhuriyetin 50. Yılında Vakıflar*, Ankara 1973, s. 31, 43; Rahmi Hüseyin Ünal, *Osmanlı Öncesi Anadolu-Türk Mimarisinde Taçkapılar*, İzmir 1982, s. 36, 45, 46, 53, 67, 71, 81, lv. CIX, rs. 50, şekil 38; Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı*, İstanbul 1984, s. 181-182; a.mlf., “Ortaçağda Türklerin İleri Bir Sosyal Yardım Müessesesi: Kervansaraylar”, *TK*, sy. 5 (1963), s. 26-30; Ara Altun, *Ortaçağ Türk Mimarisinin Anahatları İçin Bir Özet*, İstanbul 1988, s. 64; M. Ferit Uğur, “Horozlu Han (Ruzbe Hanı)”, *Konya*, sy. 2, Konya 1936, s. 100-104; K. Bittel, “Kleinasiatische Studien”, *Istanbul Mitteilungen*, sy. 5, İstanbul 1942, s. 43; Osman Turan, “Selçuk Kervansarayları”, *TTK Belleten*, X/39 (1946), s. 471-495; M. Kemal Özergin, “Anadolu’da Selçuklu Kervansarayları”, *TD*, XV/20 (1965), s. 160; Ataman Demir, “Anadolu Selçuklu Hanları: Horozlu Han”, *İlgi*, sy. 49, İstanbul 1987, s. 18-22.

ENİS KARAKAYA

HORTACÎ SÜLEYMAN CAMİİ

Yunanistan’da
Selânik’te kiliseden çevrilmiş cami.

Şehrin surları içinde doğu tarafında, eski adlarıyla Tellikapı ve Kassandrakapısı arasında bulunmaktadır. Binanın aslı, Roma imparatorlarından Caius Galerius (305-311) tarafından kendisi için mezar yapısı olarak inşa ettirilmiştir. Bu imparatorun adına yapılan zafer takı az aşağıda bulunuyor, daha yukarıda da sarayı yer alıyordu. Fakat Galerius’un bu dev ölçülerdeki mezar binasına gömülmesi mümkün olmamıştır. Daha sonra Hıristiyanlık bir din olarak resmen kabul edilince bina

doğu tarafına bir apsis ilâve edilerek kiliseye dönüştürülmüş, bütün Bizans dönemi boyunca Hagios Georgios (Aya Yorgi) adıyla kilise olarak kullanılmıştır. II. Murad tarafından 1430 yılında kesin olarak fethedilen Selânik’te bu yapı daha uzun yıllar kilise olarak kullanılmış, Evliya Çelebi tarafından kopyası verilen ve 1953’te henüz kapısı üstünde duran dört mısralık kitabesine göre 999’da (1591) camiye çevrilmiştir: “Bunun fethine sa’y ü himmet etti Şeyh Hortaçî / Bu deyr-i köhne lâ-şek ehl-i İslâm ma’bedi oldu / Tarîk-i Hak’ta avn-i hâdî ile mühtedâ iken / Kılınçıyla bu ma’bedde imâm-ı muktedâ oldu, sene 999”.

Evliya Çelebi, Şeyh Hortaç’ın padişah fermanı ile yapıyı papazlardan teslim alıp “fethettiğini” yazar. Hortaçlı Şeyh Süleyman Efendi burada bir zâviye kurmuş ve Sadrazam Koca Sinan Paşa da şeyh adına kiliseyi camiye çevirmiştir. Bazı yayınlarda buraya Ortacı Camii denilmekteyse de bu doğru değildir. Bina adını, Selânik yakınındaki Hortaç dağı ile Evliya Çelebi’nin ifadesine göre Şeyh Hortaç’ın bir de tekkesinin bulunduğu Hortas (“kefere”) köyünden alır. Kilisenin camiye çevrilmesi hususunda Âşık Mehmed’in *Menâzîrü’l-avâlim*’inde etraflı bilgi bulunduğu Richard F. Kreutel dikkat çeker (*WZKM*, LXIX [1977], s. 73-90). Âşık Mehmed ayrıca 998 (1590) yılını gösteren dört beyitlik bir tarih manzumesi vermektedir. Evliya Çelebi 1078’de (1667-68) ziyaret ettiği camiyi, “Yuvarlak bir duvar üzerinde sekiz adet kemerdir” cümlesiyle tarif eder. XVIII ve XIX. yüzyıllarda Selânik’e gelen seyyahlar bu tarihî binadan eserlerinde bahsederler (J.-B. Germain, F. de Beaujour, M. E. Cousinéry, W. M. Leake ve başkaları). Bunlardan Cousinéry cami-

nin ilk gravürünü yayımlamıştır (*Voyage dans la Macédoine*, s. 35).

Hortaçî Camii’ni mimari bakımdan ilk defa inceleyen Ch. Texier olup P. Pullan ile birlikte yazdıkları Bizans mimarisine dair büyük eserde hakkında bilgi vererek 1864’te resmini ve planını yayımlamıştır. 1889’da Osmanlı Vakıflar İdaresi burada restorasyon yapmış, duvarlar ve kubbedeki mozaikleri Rossi adındaki İtalyan’a tamir ettirmiştir. Balkan Harbi’nden önce 1901’den itibaren Le Tourneau’nun başlattığı çalışmalar onunla Ch. Diehl, H. Saladin’den kurulu bir Fransız heyetince yürütülmüş ve eser yeniden incelenerek Selânik’teki Bizans eserlerine dair büyük kitapta tanıtılmıştır (bk. bibl.).

Selânik 1912 yılında elden çıktıktan sonra şehirdeki diğer kiliseden çevrilme camiler gibi Hortaçî Camii de kiliseye dönüştürülmüştür. 1923’te binada Anadolu’dan gelen Rum göçmenler barındırılmış, daha sonra da müze haline getirilmiş, bu arada içinde arkeolojik araştırmalar yapılmıştır. Selânik Yunan hâkimiyetine geçtiğinde şehirdeki cami ve mescidlerin hepsinin minareleri yıktırılmışken yalnız Hortaçî Camii minaresi, Türk ve müslüman idaresine karşı kazanılan “zafer” in işareti olmak üzere külâhsız muhafaza edilmiştir. 1953’teki ziyarette binanın içinde Türk dönemine işaret eden en ufak bir iz bırakılmamış olduğu görülmüştü. Yalnız girişin üstünde dört kartuş içinde cami inşa tarihi kitabesiyle 1245 (1829-30) ve 1322 (1904) tarihli iki yazı görülebiliyordu. Bitişğinde evvelce bir çeşmenin yer aldığı avlu duvarı da kaldırılmıştı. Hortaçî Camii’nin etrafını saran geniş hazredekî bütün mezar taşları ile asırlık ağaçlar bile ortadan kaldırıl-

Hortaçî
Süleyman
Camii’nin
XX. yüzyıl
başına ait
iki fotoğrafı
(Semavi
Eyice
fotoğraf
arşivi)

